

ye nisbet edilen *Sebâ'ikü'z-zeheb fî ma'rifeti ensâbi'l-'Arab* adlı eserin oğlu Muhammed Emîn'e ait olduğu tesbit edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sened el-Basrî, *Eşfe'l-mevârid*, Kahire 1313, s. 101-109; Mahmûd Şükrî el-Âlûsî, *el-Miskû'l-ezfer*, Bağdad 1348/1930, s. 73-79; M. Cemil eş-Şattî, *Ravzû'l-beşer fi a'yânî Dimaşk fi'l-karni's-sâlis 'aşer*, Dimaşk 1365/1946, s. 64, 178-180; *İzâhu'l-meknûn*, I, 540; II, 105, 394-395; *Hediyetü'l-'ârifîn*, I, 773; K. Avvâd, *Mu'cemü'l-mü'el-lifîne'l-'Irâkıyyîn*, Bağdad 1969, II, 433; Hayreddin ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, Beyrut 1389/1969, V, 170; Halîl Merdem Bek, *A'yânü'l-karni's-sâlis 'aşer fi'l-fikr ve's-siyâse ve'l-ictimâ'*, Beyrut 1977, s. 73-75, 165; Abdülhay el-Kettânî, *Fihristü'l-fehâris*, II, 1008-1010; M. Mutî el-Hâfız – Nizâr Abâza, *'Ulemâ'ü Dimaşk ve a'yânühâ fi'l-karni's-sâlis 'aşer el-hicrî*, Dimaşk 1412/1991, I, 264-265; Ömer Rızâ Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, Beyrut 1414/1993, II, 506; Baytâr, *Hilyetü'l-beşer* (nşr. M. Behcet el-Baytâr), Beyrut 1413/1993, II, 1076-1077, 1095; Sâlihiyye, *el-Mu'cemü's-sâmil*, III, 231; Abdullah Muhammed el-Habeşî, *Câmî'u's-sürûh ve'l-havâşî*, Ebûzabî 1425/2004, I, 718; II, 1020, 1197; III, 1790; *Mu'cemü'l-mahtûâtü'l-mevcûde fi mektebâti İstânbul ve Ânâtu'lî* (haz. Ali Rıza Karabulut), [baskı yeri ve tarihi yok], II, 962; M. Yaşar Kandemir, "Münâvî, Muhammed Abdür-raûf", *DİA*, XXXI, 573; a.m.f., "Nevevî", a.e., XXXIII, 48.



MUHAMMED ARUÇI

SÜVEYDÎ, İzzeddin

(bk. İBNÜ'S-SÜVEYDÎ).

SÜVEYDÎ, Muhammed Emîn

(محمد أمين السويدي)

Ebü'l-Fevz Muhammed Emîn
b. Alî b. Muhammed Saîd b. Abdillâh
es-Süveydî el-Bağdâdî
(ö. 1246/1831)

Akaid, fıkıh,
tasavvuf ve tarih alanlarındaki
eserleriyle tanınan
Bağdatlı âlim.

1200 (1786) yılının sonlarına doğru Bağdat'ta doğdu. Bazı kaynaklarda bu tarihin 1100 olarak gösterilmesi (Mahmûd Şükrî el-Âlûsî, s. 84) bir yazım hatası olmalıdır. İlk öğrenimini babasından yaptı. Hocaları arasında babasından başka bir isim zikredilmemiştir. Nakşibendî tarikatına Hâlid el-Bağdâdî yoluyla intisap eden Süveydî'nin yetiştirdiği öğrenciler hakkında da bilgi yoktur. Hac dönüşü Necid bölgesindeki veba salgınında Büreyde köyünde öldü. Kaynaklarda Muhammed Emîn'in çeşitli ilimlerde zengin birikim sahibi olduğu belirtilmekte, onun da babası gibi erdemli

bir hayat yaşadığı ve bölgede takdirle karşılandığı zikredilmektedir. Zaman zaman şiir yazdığı da ifade edilir. Özellikle takvimcilik, kible ve vakitlerin belirlenmesine dair çalışmalarıyla ön plana çıkmıştır (İhsanoğlu v.dğr., II, 568).

Eserleri. 1. *Sebâ'ikü'z-zeheb fî ma'rifeti kabâ'ili'l-'Arab*. Kalkaşendî'nin *Nihâyetü'l-ereb fî ma'rifeti ensâbi (kabâ'ili'l-'Arab* adlı eserine zeyil olarak kaleme alınmış, 1229 (1814) yılına kadar gelen eser bazı kaynaklarda *Sebâ'ikü'z-zeheb fî ensâbi'l-'Arab* diye kaydedilmiştir (*İzâhu'l-meknûn*, II, 2; İzzeddin Alemüddin, VIII/8 [1347/1928], s. 452). Ensâb ilminin öneminden, erken dönem Arap tarihinden, eyyâmü'l-Arab'dan bahseden eserin esas kısmı Arap kabileleri hakkında alfabetik şekilde düzenlenmiş bir sözlük niteliğindedir (Bağdat 1280; Bombay 1296; Beyrut 1986; geniş bilgi için bk. Mingana, s. 412-413; Fendik, s. 419). 2. *el-İ'tibâr fî hamli'l-esfâr*. Zeynüddin el-İrâkî'nin *el-Muğnî 'an hamli'l-esfâr fi'l-esfâr fi tahrici mâ fi'l-İhyâ'i mine'l-aḥbâr* adlı eserine zeyil mahiyetinde yapılmış bir çalışmadır. İrâkî'nin *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn*'deki hadislerden isnadını bulamadığı, dolaşısıyla mevzû kabul ettiği 271 rivayeti Süveydî bir araya getirmiş (nşr. Ali Rızâ b. Abdullah b. Ali Rızâ, Demenhûr [Kahire] 1414/1993), nâşir de Süveydî'nin dikkatinden kaçan otuz altı rivayeti kitabın sonuna eklemiştir. Müellif kitabını *el-İ'tibâr fî hamli'l-esfâr* adıyla zikretmesine rağmen (s. 15) nâşir eseri *el-Mevzû'ât fi'l-İhyâ' ev el-İ'tibâr fî hamli'l-esfâr* ismiyle yayımlamıştır. 3. *et-Tavzîh ve't-tebyîn li-mesâ'ilil-'İkdi's-semîn*. Babası Ali b. Muhammed'in *el-'İkdü's-semîn fi beyâni mesâ'ilil-dîn* adlı eserine yazdığı bir şerh olup (Mahmûd Şükrî el-Âlûsî, s. 83; Abdullah Muhammed el-Habeşî, II, 1197) Bağdatlı İsmâil Paşa tarafından *Şerhu'l-'İkdi's-semîn* adıyla da zikredilmiştir (*İzâhu'l-meknûn*, I, 339; II, 105). 4. *el-Cevâhir ve'l-yevâkit fî ma'rifeti'l-kibleti ve'l-mevâkit* (a.g.e., I, 381; yazma nüshaları için bk. Brockelmann, II, 785; İhsanoğlu v.dğr., II, 568; İzzeddin Alemüddin, VIII/8 [1347/1928], s. 452). 5. *Qalâ'idü'l-ferâ'id fi şerhi'l-Makâşid*. Muhammed Emîn de babası gibi Nevevî'nin akaid, ibadet ve tasavvuf ile ilgili *el-Makâşid* adlı risâlesine bir şerh yazmıştır (*İzâhu'l-meknûn*, II, 238). Yazma nüshaları bulunan eser (Brockelmann, II, 785; Üsâme en-Nakşibendî, IV/1 [1395/1975], s. 182) *el-Fevâ'idü's-sâtî'a (el-Ke-vâkibü's-sâtî'a) fi beyâni'l-makâşidi'n-nâfi'a* adıyla da zikredilmektedir (krş. Abdullah Muhammed el-Habeşî, III, 1790;

Ömer Rızâ Kehhâle, III, 144). 6. *Qalâ'idü'd-dürrer fi şerhi risâleti İbn Hacer*. İbn Hacer el-Heytemî'nin *et-Ta'arruf fi'l-aşleyn ve't-taşavvuf* adlı eserine yapılan şerhtir (Abdullah Muhammed el-Habeşî, I, 603; İzzeddin Alemüddin, VIII/8 [1347/1928], s. 451-452). 7. *eş-Şârimü'l-hadîd fî unukı şâhibi Selâsili'l-hadîd*. İbn Usfûr el-Bahrânî tarafından İbn Ebû'l-Hadîd'in *Şerhu Nehci'l-belâğ'a*sına reddiye mahiyetinde yazılan *Selâsili'l-hadîd fî takyidi İbn Ebi'l-Hadîd* adlı esere paralel olarak yapılan bir çalışmadır (*İzâhu'l-meknûn*, II, 62; İzzeddin Alemüddin, VIII/8 [1347/1928], s. 452-453; yazma nüshası için bk. Üsâme en-Nakşibendî, IV/1 [1395/1975], s. 187). 8. *es-Sehmü's-sâ'ib fi'r-red 'ale'l-'anid el-kâzib*. Hâlid el-Bağdâdî hakkında ortaya atılan iftiralara cevap niteliğindedir. Bağdatlı İsmâil Paşa *Keşfü'z-zunûn*'un zeylinde eseri bu adla zikretmesine rağmen *Hediyetü'l-'ârifîn*'de *es-Sehmü's-sâ'ib li-men semmâ eş-sâlih bi'l-mübtedi'l-kâzib* ismiyle kaydetmektedir (*İzâhu'l-meknûn*, II, 32; *Hediyetü'l-'ârifîn*, II, 364; İzzeddin Alemüddin, VIII/8 [1347/1928], s. 452). 9. *Def'u'z-zalûm 'ani'l-vukû'i fi ırzı hâze'l-mazlûm*. Yine Hâlid el-Bağdâdî'ye yönelik ithamlara cevap mahiyetinde kaleme alınan bir eserdir. Brockelmann'daki kayıtlara göre eser, *Risâle fi tekfiri's-seyyh Hâlid el-Kürdî en-Nakşibendî* adlı bir risâleye reddiye niteliğindedir (Brockelmann, II, 785; *İzâhu'l-meknûn*, I, 474). 10. *Risâle fi'l-vâcib ve'l-mümkin* (Şeyho, I, 93; Mahmûd Şükrî el-Âlûsî, s. 83; Halîl Merdem Bek, s. 166).

Süveydî'nin kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *Şerhu Târîhi İbn Kemâl Bâşâ, el-Kevkebü'z-zâhir fi'l-fark beyne 'ilmeyi'l-bâtın ve'z-zâhir*, *Mu'inü's-su'lûk 'ale's-seyyri ve's-sülûk ilâ meliki'l-mülûk, el-Minehu'l-ilâhiyye fi şerhi Tahmîsi'l-Lâmiyye, el-Behcetü'l-marḍiyye fi'htişâri't-Tuḥfe el-ig-nâ 'aşeriyye, Fethu'r-raḥmân fi mevâ'izi şehri ramazân, Kitâb fi'r-Red' ale'r-Râfi'a, Risâle fi mevlidi'n-nebî* (eserlerinin listesi ve yazma nüshaları için ayrıca bk. Şeyho, I, 93; Serkis, s. 1065; Mahmûd Şükrî el-Âlûsî, s. 83-84; Brockelmann, II, 785; *İzâhu'l-meknûn*, I, 203, 339, 381, 474; II, 2, 32, 62, 105, 238, 393, 518, 575; *Hediyetü'l-'ârifîn*, II, 364; Ziriklî, VI, 267; Ömer Rızâ Kehhâle, III, 144; Üsâme en-Nakşibendî, IV/1 [1395/1975], s. 180, 182, 184, 186-187, 198).

BİBLİYOGRAFYA :

L. Şeyho, *el-Âdâbü'l-'Arabiyye fi'l-karni't-tâsi'* 'aşer, Beyrut 1924, I, 93; Serkis, *Mu'cem*, s.

1065-1066; Mahmûd Şükrî el-Âlûsî, *el-Miskû'l-ezfer*, Bağdad 1348/1930, s. 82-84; A. Mingana, *Catalogue of the Arabic Manuscripts in the John Rylands Library Manchester*, Manchester 1934, s. 412-413; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 785; İzzâhu'l-meknûn, I, 203, 339, 381, 474; II, 2, 32, 62, 105, 238, 393, 518, 575; *Hedîyyetü'l-ârifîn*, II, 364; K. Awvâd, *Mu'cemü'l-mû'ellifîne'l-irâkıyîn*, Bağdad 1969, II, 433; III, 105; a.mlf., "el-Mahtûâtü'l-'Arabiyye fi Mektebeti'l-Methafî'l-İrâkı bi-Bağdâd", *Sumer*, XIII/1-2, Bağdad 1957, s. 59; Hayreddin ez-Zirikî, *el-A'lâm*, Beyrut 1389/1969, VI, 267; Halil Merdem Bek, *A'yânü'l-kar-nî's-sâlis 'aşer fi'l-fıkır ve's-siyâse ve'l-ictimâ'*, Beyrut 1977, s. 166; E. Fendik, *İktifâ'ü'l-kanûn bimâ hüve matbû'*, Kum 1409, s. 419; Ömer Rızâ Keh-hâle, *Mu'cemü'l-mû'ellifîn*, Beyrut 1414/1993, III, 144; Sâlihîyye, *el-Mu'cemü's-şâmil*, III, 231; Ekme-leddin İhsanoğlu v.dğr., *Osmanlı Astronomi Lite-ratürü Tarihi*, İstanbul 1997, II, 568; Abdullah Mu-hammed el-Habeşi, *Câmî'u's-şûrûh ve'l-havâşî*, Ebûzabî 1425/2004, I, 603-604; II, 1020, 1197; III, 1790; İzzeddin Alemüddin, "Hâzâ'inü'l-kütü-bi'l-'Arabiyye", *MMADm.*, VIII/8 (1347/1928), s. 449, 451-453; Üsâme en-Nakşibendî, "Mahtûâtü-tü'l-Hizâneti'l-Âlûsiyye fi Mektebeti'l-Methafî'l-İrâkı", *el-Mevrid*, IV/1, Bağdad 1395/1975, s. 180, 182, 184, 186-187, 198.



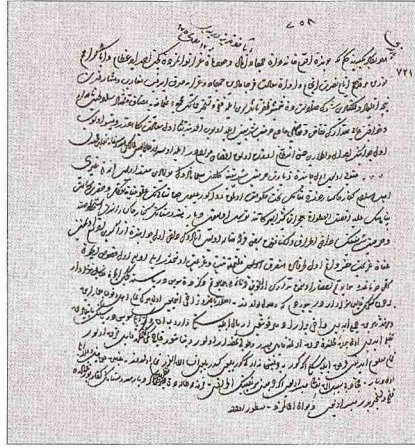
MUHAMMED ARUÇI

SÜVEYŞ

(السويس)

Akdeniz ile Kızıldeniz'i
birbirine bağlayan kanal
ve bu kanala adını veren şehir.

1869 yılında 163 km. uzunluğunda ve 75-125 m. arasında değişen genişlikte açılan kanal adını, Kızıldeniz'in kuzey kıyısında Mısır'ın önemli bir liman şehri olan ve tarihte Kulzûm adıyla bilinen eski şehrin güneyindeki Süveyş'ten (Sueys / Suez) alır. Süveyş daha çok, o civarda bulunan su kuyuları sebebiyle hacıların deniz yolculuğuna başlamadan önce konakladıkları bir yerd (TSMA, nr. E. 3945). Eskiden Kahire'den gelen hac yolu üzerinde bir konak olan Süveyş zamanla ticarî ve askerî bakımdan da önem kazandı. Asya ve Afrika'dan gemilerle gelen mallar Süveyş Limanı'na iniyor, oradan kara yoluyla Akdeniz'deki Dimyat, Reşid ve İskenderiye limanlarına aktarılıyor, buradan Avrupa'ya veya Suriye'ye gönderiliyordu. Gerek ticarî önemi dolayısıyla gerekse Portekizliler'e ve korsanlara karşı bölgenin deniz güvenliğini sağlamak amacıyla Osmanlılar da Süveyş tersanesini genişletti. Bölgedeki Cidde, İskenderiye, Reşid ve Dimyat gibi limanlara Mısır eyaletinin idarî yapısı içinde sancak statüsü verilirken 1560'ta müstakil kapitanlık ihdas edilen Süveyş de sancak haline getirildi. Osmanlılar, Memlûkler döneminden beri mevcut olan Süveyş tersanelerinde in-



II. Selim'in Akdeniz'i Kızıldeniz'e bağlayan bir kanalın yapılmasıyla ilgili 17 Ocak 1568 tarihli fermanı (BA, MD, nr. 7/721)

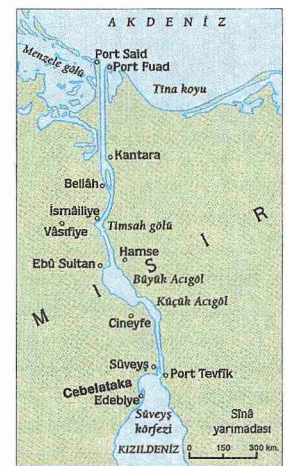
şa ettikleri gemilerle Kızıldeniz'e ve açık denizlere çıkma imkânı buldular. Mısır Beylerbeyi Hadım Süleyman Paşa 945'te (1538) Hindistan seferine çıkarken donanmasına ait gemileri Süveyş Tersanesi'nde inşa ettirdi. Ancak Osmanlılar, Süveyş'te Kızıldeniz ve Hint Okyanusu'na bir çıkış yolu bulmakla birlikte Süveyş'te hazırlanan donanmanın -arada bir kanal bulunmadığı için- Akdeniz donanmasından yardım alamaması ve deniz aşırı seferlere yeterli gelmemesi yüzünden istenilen başarıyı sağlayamadılar. Bu sebeple II. Selim dönemi başlarında Mısır beylerbeyine 13 Receb 975 (13 Ocak 1568) tarihli bir fermanla Akdeniz'den Kızıldeniz'e bir çıkış temin etmesi emri gönderildi.

Akdeniz'i Kızıldeniz'e bağlama fikri İlkçağ'a kadar inmektedir. Milâttan önce XIV. yüzyılda firavun II. Ramses, Kızıldeniz'den Timsah gölüne kadar olan alanda diğer küçük göllerden yararlanarak bir kanal açtırarak kullanılamaz hale gelen kanal milâttan önce VI. yüzyılda yine firavunlar tarafından tekrar kazdırılmışsa da ardından terk edilmiştir. Aynı kanal önce Roma İmparatoru Hadrianus'un (117-138), daha sonra Hz. Ömer'in (634-644) emriyle Amr b. Âs'ın valiliği döneminde yeniden onarılarak VIII. yüzyıla kadar kullanılmıştır. Ardından uzun bir süre, I. Napolyon'un Mısır'ı işgali (1798) sırasında başlatmış olduğu kanal açma çalışmalarına kadar Akdeniz'le Kızıldeniz'i birbirine bağlama hususunda kayda değer bir faaliyette bulunulmamış, Napolyon'un girişimi de denizler arasında seviye farkı bulunduğu yolunda

yapılan tesbitler yüzünden sonuçsuz kalmıştır. Ancak iki denizi birbirine bağlayan, kayık benzeri deniz vasıtalarının geçebileceği küçük su yolları daima temiz ve ulaşımına uygun durumda tutulmuştur.

Mısır Valisi Said Paşa'nın 1854 yılında göreve başlamasının hemen arkasından kanal meselesi tekrar gündeme gelerek keşif çalışmaları başladıysa da İngiltere ve Fransa'nın izlediği değişik politikalar sebebiyle Bâbü'lî'nin tutumu belli olmadığından çalışmalara birkaç yıl sonra izin verilebildi. Said Paşa'nın valiliğe tayini üzerine İskenderiye'den öğrencilik dönemi arkadaşı olan Fransız mühendisi Ferdinand de Lesseps onu tebrik için Mısır'a gelince projesini de anlattı. O sırada İngiltere ve Fransa ile birlikte Rusya'ya karşı savaş hazırlığı içinde olan Bâbü'lî (1856 Kırım Savaşı) müttefiklerinin nüfuzu altında idi. Bundan dolayı önce İngilizler'in etkisiyle eski Hindistan deniz yoluna itibar ettiyse de Fransa İmparatoru III. Napolyon'un desteklediği Lesseps'in projesine onay verdi (5 Ocak 1856). Ancak bu onay, İngiliz tezini savunarak kanalın açılmasına karşı çıkan Sadrazam Mustafa Reşid Paşa'nın istifasına sebep oldu. Yapımı sırasında İsmâiliye şehrinin kurulmasına da vesile olan kanal inşaatı 25 Nisan 1859'da başladı ve 16 Kasım 1869'da tamamlandı. O zamanki Mısır Valisi İsmâil Paşa'nın Avrupa başşehirlerini dolaşarak açılış töreni için hânedan ve hükümet mensuplarını Mısır'a davet etmesi Sultan Abdülaziz'i öfkeliendirdi ve Osmanlı Devleti açılışa pek itibar etmedi. Büyük masraflara mal olan törenlere birçok Batılı aristokrat ve siyasetçinin yanında Emîr Abdülkâdir el-Cezâirî gibi İslâm dünyasının tanınmış simaları da katıldı.

Said Paşa zamanında kanal şirketinden satın alınan hisse senetleri, İsmâil Paşa döneminde ciddi finansal güçlükler yü-



Süveyş Kanalı